

תרבות יהודית-ישראלית וחינוך לשוני

י"ז בטבת תשע"ט

25.12.18

איזה מקצוע הם לומדים?

התחלה משותפת לשני המקצועות

אוריינות (Literacy)

• אורייתא (תורה), בר אוריין (בן תורה) - תלמיד חכם

מיהו תלמיד חכם?

אדם היודע לא רק להבין ולפרש טקסט, אלא אדם היודע להעריך טקסט ולבקרו. היודע להפיק תועלת מטקסט וגם הנאה. אדם היודע לבטא את מחשבותיו ולהעביר לזולתו מסרים מסוגים שונים תוך שימוש נאות בשפה הדבורה ובשפה הכתובה.

משמעותה של האוריינות היא מידת יכולתו של היחיד להיות **מעורה בעולם התרבות** על תחומיו ועל תפקודיו השונים, בתרבות הלשונית הכתובה והדבורה, הנקראת הנשמעת והנצפית.

"אוריינות היא לעולם תלוית תרבות, תלוית אידיאולוגיה" (א. זיילר)

קשר הדוק ותרומה הדדית בין המקצועות

למה לשלב הוראת עברית ותרבות יהודית ישראלית?

- **תכנים** – קיימת זיקה בין התכנים של שני המקצועות
ת"ל בעברית: "עברית, חינוך לשוני – שפה, ספרות ותרבות"
  - טקסטים משותפים: מן המקורות, ספרות עברית קלסית ועכשווית, טקסטים מכוונים.
  - נושאים משותפים: חגים, ערכים, חברה ותרבות
  - כישורים משותפים: הבנת הנקרא, כתיבה, השתתפות בשיח תקשורתי ומכבד (כגון חברותא)
- **ערכים** – קשר של ערכים משותפים - ערכים שבין אדם לחברו, מורשת, זהות, לימוד ודעת
- **אוצר מילים וביטויים**: לשון המקורות, פתגמים ומטבעות לשון.
- **שילוב יעיל בהוראה בין-תחומית** – טיפוח מיומנויות השפה - דיבור, האזנה, קריאה וכתיבה, ידע והשכלה במסגרת תכנים של המקצוע "תרבות יהודית ישראלית".

הישג נדרש 7 - קריאת טקסטים מן המקורות היהודיים כחלק בלתי נפרד מהמורשת התרבותית היהודית ותוך עמידה על ייחודם הלשוני

http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Tochniyot_Limudim/Chinuch_Leshoni/TochnitLimudim/hesegim/hatzagat.htm

ה-ו	ג-ד	א-ב
קריאה שוטפת, מדויקת ומוטעמת של טקסטים מהמקורות היהודיים הנלמדים בכיתה	קריאה שוטפת, מדויקת ומוטעמת של טקסטים מהמקורות היהודיים הנלמדים בכיתה	
הבנת הנושאים, הרעיונות והמסרים העולים מהקריאה בטקסטים, שהם חלק מהמורשת התרבותית היהודית	הבנת הנושאים, הרעיונות והמסרים העולים מהקריאה בטקסטים, שהם חלק מהמורשת התרבותית היהודית	הבנת הנושאים, הרעיונות והמסרים העולים מהקריאה בטקסטים, שהם חלק מהמורשת התרבותית היהודית
שליטה במטבעות לשון, ניבים וביטויים מהמקורות מתוך הטקסטים הנלמדים בכיתה	שליטה במטבעות לשון, ניבים וביטויים מהמקורות מתוך הטקסטים הנלמדים בכיתה	שליטה במטבעות לשון, ניבים וביטויים מהמקורות מתוך הטקסטים הנלמדים בכיתה
זיהוי תופעות ייחודיות של הלשון בטקסטים מהמקורות היהודיים הנלמדים בכיתה	זיהוי תופעות ייחודיות של הלשון בטקסטים מהמקורות היהודיים הנלמדים בכיתה	
זיהוי ייחודן ותפקידן של הסוגות השונות של הטקסטים מהמקורות היהודיים הנלמדים בכיתה	זיהוי ייחודן ותפקידן של הסוגות השונות של הטקסטים מהמקורות היהודיים הנלמדים בכיתה	
זיהוי הדרכים הייחודיות בהן	זיהוי הדרכים הייחודיות בהן	

מטרות בתחום החינוך הלשוני

ידע:

- ידיעת השפה העברית, פיתוח מודעות לשונית וידע בלשון
- היכרות עם מגוון יצירות ספרות איכותיות לילדים
- הרחבת דעת

מיומנויות:

- האזנה ודיבור למטרות שונות
- קריאה והבנה של טקסטים מסוגות שונות
- כתיבה של טקסטים למטרות שונות
- הבנת יצירות ספרות והבעת עמדה כלפיהן
- שימוש תקין בלשון; גיוון וגמישות משלבית והתאמת הלשון לנסיבות

ערכים:

- אהבת השפה העברית, ספרותה ותרבותה, וטיפוח זהות יהודית ישראלית באמצעותה
- קיום תקשורת בין אישית מכבדת תוך התחשבות בזולת
- הבנת מסרים ערכיים העולים מטקסטים שונים, ספרותיים ואחרים, והבעת עמדה כלפיהם.

טקסטים מן המקורות היהודיים

בתכנית הלימודים בחינוך הלשוני - ממלכתי

• כיתות א-ב:

השכנה שיודעת לשאול	ויקרא רבה, פרשה ה' סימן ח'.
תבלין של שבת	ויקרא רבה, פרשה ה' סימן יא ספר האגדה, דביר 1987, עמ' רו', סעיף שכה
הגינות והשבת רכוש	דברים רבה, פרשה ג' סימן ג'.
	ספר האגדה, דביר, 1987, עמ' קנה, סעיף ד

• כיתות ג-ד:

למה היו ישראל דומים	מכילתא דרבי ישמעאל, ב' שיר השירים רבה, ב' ספר האגדה, חלק א' י"ג, סעיף ע"ז, דביר, תשט"ז
ר' חנינא בן דוסא	תלמוד בבלי, תענית, כד-כה ספר האגדה, עמ' קס"ה, סעיף י"ב עיבוד סיפורי מצוי ב'מקראות ישראל חדשות' ב, הוצאת מסדה, עמ' 345-347
בת הקיסר ורבי יהושע בן חנניה	תלמוד בבלי, תענית דף ז ספר האגדה, דביר, 1987, עמ' קעג', סעיף קו
בזכות מה ניצלה בתו של ר' עקיבא ממוות	תלמוד בבלי, שבת, דף קנו, ע"ב ספר האגדה, דביר, 1987. עמ' תקכ', סעיף רסט.

יחידת לימוד משותפת לכיתות א-ב

- קישור ליחידה:
- [ואהבת לרעך כמוך](#)
- [איזהו חכם](#)
- איך היחידות עונות על מטרות, מיומנויות, ערכים ותכנים של שני תחומי הדעת?
[קישור למדריך למורה של היחידה "ואהבת לרעך כמוך"](#)

דוגמה מתוך המדריך למורה ליחידה "איזהו חכם":

תי"י: *מפגשים עם תכנים מתוך ארון הספרים היהודי ועם יצירות ישראליות שבמרכזן עומד ערך הלימוד כחלק מהנחת תשתית אוריינית יהודית-ישראלית.

*נושא היחידה עוסק בשאלה "כיצד לומדים?", בדרכים מגוונות של למידה (פורמאלית וא-פורמאלית).

חינוך לשוני: *השתתפות בשיח בדגש על כישורי שיח מורחב

*הבנת יחידות מידע מפורשות בעקבות צפייה בסרטון

* שיתוף בסיפורי מקרה הקשורים ללמידה *הבעת עמדה אישית והנמקתה *הרחבת אוצר המילים *כתיבה ממוקדת בנושא

השתלמות משותפת למורים משני תחומי הדעת

קישור להשתלמות

מרכיבים יישומיים לחינוך והוראה

אשר מקבלים ביטוי בתכנית הלימודים של ההשתלמות המשותפת:

פיתוח כישורים ומיומנויות קריאה, כתיבה, דיבור והאזנה סביב תכנים מתכנית הלימודים בתרבות יהודית ישראלית.	א.
פיתוח כישורי הוראה ולמידה בחברותא	ב.
העשרת שפה והרחבת הדעת על יסודות המקורות היהודיים והתרבות הישראלית	ג.
היכרות ובחינה של תכניות לימודים, דגמי הוראה וחומרי למידה מתוך נקודות מבט של שני המקצועות.	ד.
שילוב חינוך לערכים בלימוד התוכן והמיומנויות בשני המקצועות.	ה.

נושאי הלימוד בהשתלמות

קישור להשתלמות

תרבות יהודית ישראלית וחינוך לשוני – מה הקשר?
הצגת תכנית הלימודים בעברית

הכרת תכנית הלימודים בתרבות יהודית ישראלית וזיהוי נקודות ההשקה עם התכנית בעברית -
הכרת תכנית הלימודים בתי"י

הצגת דגמי הוראה בעברית המתאימים לתכנית תרבות יהודית ישראלית

תהליכי קריאה והבנת הנקרא – הדגמה מתוך טקסטים בתרבות יהודית ישראלית

קידום השיח הדבור בהוראת תרבות יהודית ישראלית – הדגמה מתוך תכנים בתרבות יהודית
ישראלית

הלמידה בחברותא בכתה ההטרוגנית

הוראת יצירות ספרות המתאימות לתכני תי"י
תהליכי כתיבה

ממה מושפעים תהליכי הקריאה וההבנה מטקסטים?

תכלית הקריאה

תכלית הקריאה
משפיעה על אופן
הקריאה ועל
האסטרטגיות שאנו
בוחרים להשתמש.

מאפייני הקורא

ידע קודם

מוטיבציה

מאפייני הטקסט

לשון וסגנון כתיבה

הסוגה ומבנה
הטקסט

היצג
(פורמט)

תבחינים לקביעת דרגת הקושי של הטקסט

(ההרצאה המלאה בהשתלמות המורים של ד"ר ריקי תמיר)

האם הלשון משקפת את לשון הקורא
בתחום אוצר המילים והמבנים
התחביריים?

לשון

תבחינים לקביעת דרגת הקושי של הטקסט

ידע קודם

האם הטקסטים מעוגנים במציאות של הקורא?

האם מותאמים לחוויותיו של הקורא?

האם הקורא יכול להשלים מידע שאיננו בטקסט?

מאפייני הקורא

ספרות והקניית ערכים

קיים קשר הדוק בין הוראת יצירה ספרותית לבין חינוך ערכי שכן "ערכה המחנך של הספרות הוא בהיותה ראי החיים". הספרות מעלה את ערכיה דרך דמויות הגיבורים ודרך סיפור המעשה: "אין הספרות הולכת בדרך של הטפה, היא מציגה ערכים בהתגלמותם ובכך ערכה החינוכי הרב. הסיפור מראה את הקשר בין הערכים לבין עולם המעשה, ובכך מקרב הוא את האידיאלים ללב הקורא. ערכה החינוכי של הספרות הוא אפוא באופי האנושי שלה".

(ניר, תשכ"ב)

הפרוטה/ עגנון

קישור לדגם ההוראה

ערכים:

- ערך שמירת השבת
- ערך כיבוש היצר (איפוק, שליטה עצמית)

שלבים בעבודה על טקסט ספרותי

1. טרום קריאה
2. מפגש ראשוני עם היצירה
3. תגובה אישית בעקבות הקריאה
4. לימוד היצירה
5. הזמנה לביטוי אישי בעקבות לימוד היצירה
6. הערכת הלמידה

1. טרום קריאה

שמואל יוסף עגנון
(1887-1970)

אפשרויות כניסה:

1. עגנון:

- מי שמע על עגנון?
- מי היה עגנון?
- לספר על עגנון + פרטים ביוגרפים + יובל לנובל וכו'
- תיעוד נדיר! - כך הגיב ש"י עגנון כשבישרו לו שזכה בפרס נובל, כמה צניעות!
- ש"י עגנון - נאום בקבלת פרס נובל

2. נושא נלמד: השבת

3. ערכים נלמדים

מבנה היצירה – על פי זמני השבת

הסיפור מחולק לשישה חלקים על פי לוח הזמנים של שבת:

- ליל-שבת
- שבת בבוקר (לפני תפילת שחרית)
- שבת בבוקר (אחרי תפילת שחרית)
- לפני תפילת מנחה
- לאחר תפילת מנחה
- לאחר תפילת ערבית

טרום קריאה - ערכים

"איזהו גיבור? הכובש את יצרו"

ערך האיפוק, כיבוש היצר

צפייה בסרטון - [מבחן המרשמלו](#)

2. מפגש ראשוני עם היצירה

קריאה קולית מוטעמת (של המורה)

יתרונות:

- מתווכת בין הילד ליצירה ומקלה את הבנתה
- מזמינה להקשיב ולהתרשם
- מעוררת עניין ביצירה
- מציעה פרשנות

3. תגובה אישית בעקבות הקריאה

עכשיו אתם...

לימוד בחברותא

חשבו יחד על דרך ציורית להציג את הקשר בין מבנה הסיפור לבין ערכה המשתנה של הפרוטה, למשל: איור, גרף, טבלה.

שיח בחברותא

הקשיבו זה לזה והתייחסו לדברי החבר/ה. הקשיבו גם אם אינכם מסכימים לדעתו/ה.

בקשו מהחבר/ה לנמק את דעתו/ה, והבהירו לו/ה אם השתכנעתם או לא.

לימוד בחברותא בכיתה - קישור לסרטונים

4. לימוד היצירה

1. **תוכן** – מה? הבנת משמעות הסיפור (העלילה, הדמות, הקונפליקט וכו')
2. **אמצעים ספרותיים-אמנותיים** - איך?
מוטיבים (הראייה - ראה, עיניים הרבה ראו, נראית כזהב), תיאורים (תיאור המטבע), ניגודים (פת שחורה/לחם לבן), האנשה (פרסוניפיקציה), חזרות, אונומטופיאה (תצליל) ניצוצות של זהב, מנצנץ.
3. **לשונו הייחודית וסגנון הכתיבה** של עגנון:
אזכורים מהמקורות היהודיים, לשון נופל על לשון (נטל-טלטל-נטילת ידיים, הציצו-כמתנוצצים), אירוניה.
4. **מבנה היצירה** - המבנה ההדרגתי משמעותי להבנת הרעיון המרכזי (כולל טבלה – סדר יום השבת וכו').
5. **ערכים** – ערך השבת, ערך כיבוש היצר ועמידה בניסיון.
6. **יסודות הסיפור העממי** בסיפור "הפרוטה":
הגיבור האנונימי, העדר אזכור של מקום וזמן, פתיחה נוסחאית "מעשה בעני...", סיום היצירה-סוף טוב, שימוש במספר שלוש (מטבע נחושת, כסף, זהב), מעשה על טבעי/פלאי – המטבע שמשנה ערכה ועוד.

לשוננו הייחודית וסגנון כתיבתו של עגנון

• אזכורים מהמקורות היהודיים

"בשביל ששמר שבת אחת מעוני זכה לשמור שבתות הרבה מעושר"
(אזכור מאבות ד', יא, ירושלמי נדרים ג, ט).

"אלך ואקביל פניה..." – ביטוי זה עשוי לרמוז על דברי חכמים במסכת יומא
עז"ע"ב: "ההולך להקביל פני אביו או פני רבו, או פני מי שגדול ממנו עובר
עד צווארו במים ואינו חושש".

• אירוניה

"טוב לי שביתי ריק ואני פטור מסעודה שלישית"
"נתמזל מזלו של אותו אדם. חשב למצוא פרוטה ומצא מעה"

5. הזמנה לביטוי אישי

- **הצגה** – שני משתתפים מגלמים את ה"דמויות" בסיפור - המספר הכל-יודע והגיבור (העני) – הצגת סיטואציה/יות נבחרות מהסיפור.
- **הצגת מהלך הסיפור בפנטומימה.**
- **קומיקס** – דמות העני בסיטואציות שונות מהסיפור – הרהוריו (המונולוגים הפנימיים=קטעי השיח הפנימי שלו) בתוך בלונים/עננים.
- **כתיבה יצירתית** – כתיבת חיבור קצר שכותרתו "ניסיונו של העני- ואני".
- **חיפוש פתגמים מתאימים לסיפור.**

רשימת פתגמים:

- כל המשמר שבת, כאילו קיים את כל התורה כולה" (פסיקתא)
- "השבת שקולה כנגד כל המצוות" (תלמוד ירושלמי, שמות רבה)
- "יותר משישראל שמרו את השבת שמרה השבת אותם" (אחד העם)
- "איזהו גיבור? הכובש את יצרו" (חז"ל)
- "כיבוש העצמי הוא הניצחון הגדול ביותר" (אפלטון)

ערכים

- ערך שמירת השבת

- ערך כיבוש היצר (איפוק, שליטה עצמית)

לסיכום

- קיים קשר הדוק בין המקצועות
- החיבור נותן כוח לשני המקצועות!
- תפקידנו כמורים וכמדרכים להקנות כישורים אורייניים באמצעות התכנית של מקצוע תרבות יהודית ישראלית
- הבנת הטקסטים מן התרבות היהודית תלויה בתיווך שיעשו המורים באמצעות מיומנויות השפה.

אנדרדוס - שבת שלום מר פודלמן